

Emakeel koolis

Kas kirjandi kirjutaja õpib koolis või elust enesest?

Piret Järvela

Õismäe Humanitaargümnaasiumi õpetaja-metoodik

Kirjand on õpilase jaoks võimalus kasutada kõiki oma teadmisi, seega parim integreeritud õppetöö vorm. Kui põhikoolis keskendub tähelepanu õigekeelele ja lihtsamatele stiilivõtetele, siis gümnaasiumiõpingute ajal teadvustab noor inimene keele võimalusi. Kriitilise mõtte arengu tulemuseks peaks olema oskus valida isikupärasalt lähtuvaid keelendeid, sh vältida neid, mis võivad vigu kaasa tuua.

Praeguses keelesituatsioonis ümbritseb õpilast (kui välja jätta kirjandustundides käsitletav ja vabal tahtel loetav ilukirjandus) üsna korratu keelemaastik. Ebaõiged keelendid, parasitseks muutunud käibeväljendid, tühjad reklaamlaused, mis iseloomustavad meie meediat, on võtnud koha noore inimese teadvuses. Sellele lisandub kõnekeel, mida kasutatakse nn vabal ajal, eriti Interneti- ja mobiiltelefoni suhtluses. Vahel tundub, et ortograafiatki nõutakse vaid koolilapselt – end autoriteetseks pidav päevaleht kirjutab *jõulud* ja *jaanipäev* vastust tundmata suure algustähega (rääkimata reklaamidest, kus suur algustäht tundub olevat peamiseks väljendusvahendiks millegi tähtsuse rõhutamisel), pealkirjades on põhikooliteadmisi eiravaid kokkulahekirjutusvigu ...

Sõnade *osa* (ja *enamik*) õiget kasutamist on õpilasel raske omandada, sest meediatekstitid seda ei õpeta: *osad inimesed*, *osad vaatajad*, *osad näited* jne on nii suulises kui ka kirjalikus meedias tavapärased. Kui sellele vastandub koolinädalas vaid kaks keeletundi, millest igaühes oma teema, on raske meelde jätta, et need väljendid normkeelele ei vasta. Ilma statistiliste andmetetagi võib väita, et valdavalt kasuta-

vad õpilasedki (eks aineõpetajad ka) ebaõiget vormi. Õpilasele märgitakse viga, aga teistele?

Tähestik õpitakse koolis selgeks algklassides. Põhikoolis ja gümnaasiumis on alfabeet ikka ja jälle kordamisel, selle hulgas omandatakse ka võõrtähed. Sõnavaraõpetuses ja ortograafias on harjutamist nõudev valdkond võõrsõnad, kus õpitakse uusi sõnu kasutama ja kirjutama. Ebaõiged keelendid, mida õpilane näeb teleekraanil, ajalehtedes ja ajakirjades, pole jätnud mõju avaldamata. Riigitelevisiooni nädalalõpusaates kasutab programmi peadirektor teabegraafikat, kus on riiginimeks *Tshiili*, Hagi Šeini perekonnanimi on päevalehes kirjutatud kahel moel, supermarketis *dušigeel* koguni kolmel eri moel: *duššigeel*, *dushigeel*, *duzhigeel*.

Koolitunnis kirjutab õpilane nii, nagu ta paljudes kohtades näeb: š ja ž asemel *sh* ning *zh*. Kui suures segaduses õpilane kahe n-ö kirjakeele vahel on, näitab *šh* ja *žh* kasutamine tekstides – ühelt poolt tuletab õpetaja meelde, et eesti keeles kasutatakse katusega võõrtähti, teiselt poolt pakub praktiline keelekasutus *h*-ga kirja pilti ning ebakindel kooliõpilane liidab 1 ja 1 kokku ja saab 3.

Kirjakeele ja kõnekeele registri vahe tajumine muutub järjest raskemaks. Helju Valsi terased keelekommentaariid või Mari Tarandi „Keelekõrvas” käsitletu pole õpilasele arusaadavgi või loeb-kuulab ta keeletunnis osutatu küll läbi, kuid tema teadmist see kujundada ei aita. *Läbi lööma* ja *edu saavutama* on leidnud kirjandikirjutaja sõnavaras kindla koha, *aint* ja *tegelt* asendavad õigeid *ainult* ja *tegelikult*. Stiiliõpetuseks vajalikke tekste on õppekirjanduses vähe. Meediakursuse raames keelelist analüüsi tehes märkavad õpilased vigu, kuid ise samalaadsetest eksimustest vaid kahe koolitunni varal nädalas hoiduda ei oska, ehk ei oska tahtagi, sest koolivälisel ajal nad hoolitsetud emakeelega kokku ei puutu.

Kirjand on kõige täiuslikum koolitöö, kus õpilane nii õpitud kui ka kogetut rakendada saab – keele- ja kirjandustundides omandatu on tekstiloomes tähtsal või tähtsaimal kohal. Riigieksamikirjandi parandajad märgivad eespool toodu stiili- või keeleveaks, sest normkeelele see ei vasta. Kirjandi eest saab abiturient oma hindepunktid ja suundub eelseisva elukestva õppimise (pidevõppe) teele. Kõrgkoolid pole tudengite keeleoskusega rahul, töödandjad soovivad kirjaoskajaid töötajaid ning loomulikult suunatakse süüdistav sõrm kooli poole.

Kaheldamatult pole kooli, kus emakeele tähtsust ei rõhutata, pole eesti keele õpetajat, kes õpilaste õigekeelsuse ja sõnavara arendamiseks jõupingutusi ei teeks, gümnaasiumis pole ka kuigi palju õpilasi, kes ladusat kirjaoskust ei väärtusta. Ometi ei parane keeleoskus ja õppekavadega tegelejad peavad lähtuma olukorrast, kus gümnaasiumisse pürgiva põhikoolilõpetaja ortograafiaoskus on kesine.

Ortograafia tarvis lisakursus gümnaasiumis on kindlasti vajalik, kuid kas sellest piisab? Lendlause „käi minu sõnade, mitte tegude järgi” toimib emakeeleõpetuses sama vähe kui muudel elualadel. Rääkimine kauni, puhta, õige eesti keele kasutamisest on tulutu, kui niisugust emakeelt väärtustatakse vaid eesti keele tunnis.

Aga hea on, et see tund ja kirjandi kirjutamine ikka olemas on, sest muidu ei jõuaks teadmine tekstilooke keelelistest väljendusvahenditest ju üldse gümnaasistini. Elust enesest on kirjaliku eneseväljenduse jaoks vähe võtta.